

**SLOVENSKÝ
NÁRODOPIS
4**

*Na obálke: 1. strana: Ignác Bizmajer, Víťanie osloboditeľov, fajansa (33 cm).
Modra, okr. Bratislava, 1954. SNM Martin. Foto J. Dérer.*

*4. strana: Stavanie májov na verejnom priestranstve v družstevnej dedine Pod-
biel. Foto Nora Klepáčová 1976. Archív NÚ SAV*

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Viera Gašparíková

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová,
Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera
Nosáľová, Adam Pranda, Antonín Robek

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS 4. 1979

OBSAH

ŠTÚDIE

- Soňa Burlasová: Prozaická, piesňová a výtvarná tvorba ľudu o Slovenskom národnom povstaní – jej hodnoty a vzájomné vzťahy 507
- Ján Michálek: Spomienky ľudu na Slovenské národné povstanie a súčasnosť 515
- Viera Gašparíková: Rozprávka a svet dieťaťa 523
- Peter Salner: K postaveniu detí v súčasnom dedinskom a mestskom spoločenstve 531
- Gašparíková) 579
- K šesťdesiatke doc. dr. Karla Fojtíka, CSc. (Adam Pranda) 581
- Prírastky diel Kabinetu neprofesionálneho výtvarného prejavu s odbojovou tematikou v Slovenskej národnej galérii (Katarína Čierna) 585
- V. strážnické sympóziu „Dítě a tradice lidové kultury“ (Dušan Ratica) 594
- VIII. medzinárodný zjazd slavistov (Soňa Burlasová) 596
- Seminár družstevnej dediny Sebechleby (Milan Leščák) 598

MATERIÁLY

- Viera Urbančová: Vzájomné vzťahy Čechov a Slovákov v období národného obrodzenia a ich odraz v slovenskej etnografii 537
- VII. riadne valné zhromaždenie Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SaV (Peter Salner) 599
- Konferencia „Současný stav a úkoly etnografické vědy v socialistických zemích“ (Daniel Luther) 601
- Konferencia o ľudovej stavebnej kultúre v československých Karpatoch (Ján Botík) 602
- IX. etnomuzikologický seminár (Juliana Kováčová) 604
- Seminarium ethnologicum X. (Kornélia Jakubíková) 608
- Sympóziu o chotárných sídlach v oblasti Karpát (Soňa Švecová) 609
- Výstava k jubileu Josefa V. Scheybala (Václav Frolec) 611

EAS – POKUSNÉ KOMENTÁRE

- Eleonóra Klepáčová: Zeleň vo výročných obyčajoch 553

DISKUSIA – GLOSÝ

- Václav Frolec: Protokol z pracovného zasadnutia medzinárodného autorského kolektívu diela Ľudová architektúra v karpatoch a príľahlej časti Balkánu 557
- Boris Putilov – Viera Gašparíková: Syntéza o folklóre so zbojníckou tematikou v karpatsko-balkánskej oblasti 569
- RECENZIE A REFERÁTY

- Slovenské národné povstanie v histórii a kultúre Slovenska (Ján Michálek) 613
- Childhood in Contemporary Cultures (Dušan Ratica) 614
- Sokolová G.: Současný rozvoj národnostních kultur na Ostravsku (Peter Maráky) 616
- Noviková L. I.: Umenie a práca (Má-

ROZHLADY

- Za PhDr. Jozefom Tomešom, CSc. (Adam Pranda) 576
- Pawol Nedo sedemdesiatročný (Viera

ria Dzubáková)	618	Edwards, H.: Joe Nangan's Dreaming (Mária Kosová)	638
Koncepcii zarubežnoj etnologii (Daniel Luther)	619	Současná vesnice (Adam Pranda)	639
Gregorčok, I. A.: Podkonice (Ján Mjartan)	620	Pisarčíková, M. — Michalus, Š.: Malý synonymický slovník (Zuzana Profantová)	642
Tálasi, I.: A kiskünság népi Állattartása (Ján Podolák)	623	Selye, H.: K záhadám vědy (Peter Salner)	643
Petercsák, T.: Hegyköz (Zita Škovieřová)	624	Gusev, V. J.: Estetika folklóru (Viera Gašparíková)	643
Russkij narodnyj svadebnyj obrjad (Kornélia Jakubíková)	626	Kutrzeba-Pojnarowa, A.: Kultura ludowa i jej badacze (Mikuláš Mušíňka)	645
Eliáš, M.: Kratochvíľne historky (Viera Gašparíková)	627	Literatura ludowa. (Eva Krekovičová)	646
Némcová, B.: Učeň nad mistra (Viera Gašparíková)	628	Múdra nevesta (Viera Gašparíková)	648
Internacionálne ta nacionálne v súčasnomu slovjanskomu folklori (Mikuláš Mušíňka)	629	Samojlovič, V. P.: Narodnoje architekturnoje tvorčestvo (Jaroslav Čukan)	650
Dej, O.: Narodno-pisenni žanry (Mikuláš Mušíňka)	631	Pach, A.: Zgrzebne pazdzierze (Mikuláš Mušíňka)	651
Pisni literaturnoho pochodženňa (Mikuláš Mušíňka)	632	Ritz, G. M.: Hinterglasmalerei (Helena Tomečková)	652
Folklor i občestvo (Soňa Burlasová)	633	Lipman, J. — Winchester, A.: Die Volkskunst in Amerika (Helena Tomečková)	653
Pach, A.: Drzewiej pod Giewontem (Mikuláš Mušíňka)	635	Premeny ľudových tradícií v súčasnosti (Václav Frolec)	655
Holbek, B.: Formal and Structural Studies of Oral Narrative (Mária Kosová)	636	Obsah 27. ročníka	658

VZÁJOMNÉ VZŤAHY ČECHOV A SLOVÁKOV V OBDOBÍ NÁRODNÉHO OBRODENIA A ICH ODRAZ V SLOVENSKEJ ETNOGRAFII

VIERA URBANCOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Z hľadiska dejín našich národov je národné obrodzenie obdobím, keď česko-slovenské vzťahy nadobúdajú dynamicnosť a dialektickú protirečivosť, keď dochádza ku kryštalizácii názorov na formu vtedajšej i budúcej koexistencie oboch národov. Konfrontujú sa názory J. Dobrovského na Slovákov ako súčasť českého národa („Die Slowaken sind keine Böhmen, aber doch Czechen“⁴) a na slovenčinu ako nárečie češtiny (spolu s moravským nárečím), s Kollárovou a Šafárikovou koncepciou československého kmeňa a jedného československého nárečia „slovanského národa“, ktorá na Slovensku pôsobila v tridsiatych rokoch. Keď na počiatku štyridsiatych rokov L. Štúr a skupina okolo neho kodifikuje spisovnú slovenčinu a Slovákov deklaruje za samostatný kmeň slovanského národa, zasiahlo to hlboko aj do česko-slovenských vzťahov a celej koncepcie.

Kryštalizácii názorov medzi slovenskou inteligenciou a reakciám zo strany českej inteligencie a liberálnej buržoázie venovala česká i slovenská historiografia zaslúžene veľkú pozornosť v minulosti i v posledných desaťročiach. K objektívnemu hodnoteniu a objasneniu situácie pristúpila pochopiteľne až marxistická historiografia zbavená

obojstranných nacionálnych predsudkov a obohatená o triedny aspekt vysvetľovania javov.² Výsledky ich bádania sú v mnohom východiskom aj pre chápanie dynamiky česko-slovenských vzťahov z hľadiska dejín slovenského národopisu v tomto období.

Pre dejiny slovenského národopisu sú posledné dve desaťročia 18. storočia a prvá polovica nasledujúceho storočia, v podstate až po založenie Matice slovenskej, aj obdobím kryštalizácie a zásadných zmien. Od konca 18. storočia sa z rôznych vlastivedných disciplín formuje a postupne vyčleňuje slovenská etnografia ako samostatná vedná disciplína.³ A vzápätí, keď v dvadsiatych rokoch 19. storočia v osobe Jána Čaploviča dosiahla slovenská etnografia na svoje obdobie vysokú teoretickú úroveň, ustálenú a vyhranenú obsahovú náplň, dochádza v súvislosti s rastom vlny obrodeneckých ideí k zásadnému kvalitatívnemu zvratu. Osvietenský záujem o ľud ako o „výrobný faktor“, ktorý je potencionálnou zárukou budúceho blahobytu rodiacej sa kapitalistickej spoločnosti, ustupuje záujmu o ľud ako o prechovávateľa dokladov o starobylosti slovenského národa uchovaných v jeho povestiach a piesňach, ktoré pri nedostatku historických dokladov sa považujú za

ich rovnocennú náhradu. Výstižne a v skratke je tento postoj zachytený v Sládkovičovej básni: „*Nehaňte ľud môj, že nemá dejov... Počuješ bájne hlasy povestí? Hovorí tie, keď čas čuší, Zázračný z nich on svet má vyviesti, Budúci svet v nich on tuší!*“⁴

Zo širokej obrodeneckej palety záujmov o ľud — roľníkov a remeselníkov, o ich bývanie, stravu, odev, spôsoby liečenia, rôzne formy zamestnania, zvyky, rodinný a spoločenský život pretrvávajú v období národného obrodovania iba záujem o tú časť zvykov a ľudovej viery, ktorá umožnila sledovať uvedené aspekty. Samého J. Čaploviča štúrovská generácia vysoko hodnotila ako popredného bojovníka proti maďarizácii a za národné práva Slovákov; jeho práca na etnografickom poli a jej význam ostal nedocenený a okrem malých výnimiek aj neznámy. Českú verejnosť oboznámil s časťou Čaplovičovej práce František Palacký. Roku 1829 uverejnil v Časopise českého musea článok O národch uherských, zvláště Slovanech, v ktorom vychádza z Čaplovičovej práce Gemälde von Ungarn. Celkove nie je štúdia zameraná na etnografickú problematiku, ale v súhlase s dobovými záujmami na otázku vzťahu jazyka k národu a jeho významu pre vytvorenie národnej českej kultúry. Záujem o J. Čaploviča v štyridsiatych rokoch je aj v Čechách motivovaný vtedajším politickým dianím a celkovým zameraním záujmov českej inteligencie o vývoj situácie na Slovensku.

Kryštalizácia vzťahov v oblasti česko-slovenských vzťahov v tomto období sa odrazila predovšetkým na prácach a názoroch vedúcich osobností, ktorých záujem, vzhľadom na našu problematiku, bol zameraný na tematiku ľudovej slovesnosti. Pod rastúcim maďarizačným tlakom v dvadsiatych rokoch 19. storočia sa na Slovensku upevňuje Herderov názor na reč ako hlavný znak národa, ktorý odzrkadľuje jeho minulosť a kul-

túrne bohatstvo. Tento názor sa musel nevyhnutne stretnúť s tradičným povedomím príslušnosti Slovákov k česko-slovenskému kmeňu. P. J. Šafárik už pri príprave vydania Písni světských vyjadruje v tejto súvislosti v liste J. Kollárovi obavy, aby ich vyjdenie v slovenčine nevyvolalo podobnú reakciu ako Vukova zbierka, ktorá vyšla v novosrbštine a pobúrila cirkevných hodnostárov a cez nich aj ľud; u nás, aby navyše nerevokovala vystúpenie slepých nasledovníkov Bernolákových „*což Bůh uchovej!*“⁵ Preto sa v úvode k prvému zväzku Písni světských J. Kollár ohradzuje proti tým, ktorí vyzývajú Slovákov, aby pisali po slovensky, lebo nie sú Česi, a dôvodí: „... jak po slovensky? Tak jak Handrburci, či tak jak Křekáci, či tak jak Trpáci, či tak jak Bernolák, či tak jak nejnověji J. Čaplovič? Která stolice a které nářečí sobě tu přednost osobovati může?“ Východisko z veľkej nárečovej diferenciácie vidí v používaní češtiny, ktorá by preberala slovenské prvky, s čím zase nesúhlasila česká inteligencia.⁶

V tridsiatych rokoch prichádza v česko-slovenskej spolupráci k novému momentu, ktorého výsledky, ako uvidíme neskôr, sa prejavili aj na problematike, ktorú sledujeme ako úzky výsek z mnohých otázok tohto obdobia. V príspevkoch s etnografickým materiálom, ktoré v tomto období boli uverejňované v českých a slovenských časopisoch, neriešili sa otázky zásadného charakteru. Vývoj českých a slovenských vzťahov tu možno sledovať nepriamo, podľa autorov, ktorí uverejňovali, z absencie údajov o Slovensku v českých časopisoch a z ich opätovného uvádzania.

Významným prostredníkom v česko-slovenskej spolupráci v období národného obrodovania a prameňom z hľadiska údajov, ktoré sledujeme, boli české časopisy, ktoré mali svojich odberateľov aj na Slovensku a ktoré svojich českých čitateľov informovali o politickom a kul-

túrnom diani na Slovensku. Boli to hlavne Květy, Česká včela, Pražské noviny, Poutník, Časopis českého musea, čiastočne Živa a ďalšie. Slovenskí vzdelanci dosť pravidelne informovali o vydávaní kníh, o kultúrnych akciách, divadelných predstaveniach ap. Počet slovenských autorov, ktorí uverejňovali etnografické údaje v českých časopisoch, je v porovnaní s informátormi o uvedených témach veľmi malý. A iste nie je náhoda, že medzi prvých a najvytrvalejších prispievateľov a informátorov českej kultúrnej verejnosti aj o údajoch zo života slovenského ľudu patril v tomto období Gašpar Fejérpataky. Patril medzi tých slovenských buditeľov, ktorí sa podrobne oboznámili s kultúrnym životom v Prahe už v ranej mladosti a ktorí ostali v úzkom styku s predstaviteľmi národného obrodzenia v Čechách aj neskôr. Jeho kalendár mal mnoho odberateľov na Morave a v Čechách a jeho pričinením sa česká literatúra šírila medzi slovenskou verejnosťou.⁷ A snáď ani jeden český buditeľ, keď prišiel na Slovensko, nevynechal na svojich cestách návštevu u G. Fejérpatakyho.

V súhlase s dobovým zameraním aj G. Fejérpataky uverejňoval v českých časopisoch články zo slovenského zvykoslovía. Už roku 1827 vychádzajú v Rozličnostech Pražských novin jeho *Masopustní kratochvíle slovenského ľudu v Uhrách* a roku 1833 drobný príspevok *Obyčeje pohřební*⁸ s mimoriadne zaujímavým údajom o spôsobe pochovávanía bez farára v Hutách v Liptove. Z údajov je zrejmé, že ho G. Fejérpataky získal na jednej zo svojich mnohých ciest po Slovensku, keď chodil na rôzne jarmoky predávať knihy a svoj kalendár a keď sa dostával do styku so slovenským ľudom za najrozličnejších situácií. Údaj je zároveň dokladom o ťažkostiach, s ktorými sa autori tohto obdobia vôbec stretávali pri prekladaní slovenských materiálov do češtiny. Nedostatočná znalosť jedného i druhého jazyka, alterna-

tívnych výrazov pre národopisné javy skresľujú často údaje natoľko, že z dnešného hľadiska značne strácajú na detailnej dokumentárnej hodnote a ťažko zistiť, či k deformácii došlo už pri zapisovaní textú (keď ho zapisoval na Slovensku český autor) alebo pri jeho preklade do tlače. Ako príklad uvedieme najvýraznejšiu pasáž z Fejérpatakyho článku: (keď nemali farára ani rektora) „... měli obecného člověka, kterýž při pohřbu mrtvého těla velikým kladkem na cinteři (hřbitově) o smřčinu, kteráž k tomuto cíli v prostřed cinteři stála, pral místo zvonění, ta slova při tom opětuje: Jako jsi si zasloužil, tak ti bedže, jak si dobře činil, dobře bedže, jak zle činil, zle ti bedže.“⁹

Väčší príspevok G. Fejérpatakyho *Bájeslovné zvyky, svátky a pověry Slovácků* vychádza r. 1839 a 1840 v časopise Květy. Je to veľmi nesystematický súpis rôznych výročných zvykov, zvykov pri svadbe, rodinného zvykoslovía, zvykov hospodárskych, predpovedí počasia a rôznych veštíeb budúcich udalostí. Dôležité je, že tento článok vznikol ako priama reakcia na pripravovaný druhý diel Slovenských starožitností P. J. Šafárika,¹⁰ čo je v slovenskej literatúre tohto obdobia zameranej na etnografickú problematiku pomerne zriedkavé. Sám Šafárik na počiatku tridsiatych rokov v známej štúdií *O rusalkách* vychádza z početných podkladov zo Slovenska.¹¹

V nasledujúcom desaťročí, keď prichádza k ochladnutiu vzťahov medzi českými a slovenskými buditeľmi pre osamostatnenie slovenčiny ako spisovného jazyka a s tým súvisiacimi dôsledkami na ďalšie politické a kultúrne dianie, stretávame sa v českých časopisoch so slovenskými autormi len zriedkavo. Z tých, ktorí patria do nami sledovanej problematiky, je to vlastne iba J. Čaplovič, s ktorým sa stretávame na stránkach českých časopisov predovšetkým ako s bojovníkom proti maďarizácii Slovákov. Uverejnenie jeho spisov proti

maďarizácii v Čechách a prekladanie jeho nemeckých článkov s touto problematikou do českých časopisov¹² súvisí zrejme s potrebou informovať českú verejnosť s maďarizáciou na Slovensku. Časť českej liberálnej buržoázie a hlavne českej šľachty, ktorá sa zapojila do akcií súvisiacich s českým národným obrodenním kladne hodnotila v tomto období štátoprávny boj maďarskej šľachty proti viedenskému dvoru a unikala jej úloha tej istej šľachty pri maďarizácii Slovanov a Slovákov v Uhorsku.¹³ A tak J. Čaplovič rovnako v Čechách, ako aj u našich buditeľov, sa akceptuje hlavne ako bojovník za národné práva. Jeho etnografické záujmy sa prezentujú iba príspevkom *Právo a soudy*, uverejnenom v Českej včele r. 1846.¹⁴ Vracia sa v ňom k svojim spomienkam zo študentských rokov a jemu vlastnou publicistickou formou podáva niekoľko zaujímavých reálií o priebehu súdneho rokovania a vykonávania spravodlivosti v malom mestečku na Slovensku.

Ako sme už spomenuli, v tridsiatych rokoch česká inteligencia podniká akciu, ktorá je dôležitá aj pre dejiny slovenskej etnografie tohto obdobia. Roku 1834 píše F. C. Kampelík, zástanca československej jednoty, J. Kollárovi: „Chceme-li naše drobtý v celek sraziti, umluviti se musíme, abychom v dorozumění harmonicky jednali... náš národ znáti musíme, k tomu vede cestování.“¹⁵ Po Kampelíkovi, ktorý po návšteve J. Kollára v Pešti prichádza aj na Slovensko do B. Bystrice za K. Kuzmánym a do L. Mikuláša za G. Fejérpatakym, prichádzajú ďalší príslušníci českej inteligencie.¹⁶ Nie vždy išlo u nich iba o záujmy týkajúce sa otázok českého a slovenského národného života, ale o širšie koncipované vlastivedné záujmy, v niektorých prípadoch zamerané aj na život slovenského ľudu. Dôležité je, že ako reakciu na tento živý záujem o Slovensko nachádzame v tomto období v českých časopisoch viaceré črty s etnografickými

údajmi a materiál o živote slovenského ľudu je včlenený aj do cestopisov zameraných hlavne na oboznámenie sa s kultúrno-politickými názormi a situáciou na Slovensku.

V roku 1838 vychádza v časopise *Květy* príspevok *Salašáci na Karpatech* od J. Procházk u, ktorý aj v neskorších rokoch uverejňoval údaje zo Slovenska.¹⁷ V uvedenom článku opisuje J. Procházka salaše a ich obyvateľov v severozápadnej časti uhorských Karpát, v oblasti, ktorá delí Uhorsko od Sliezska. Po všeobecnom a stručnom opise jednotlivých budov na salaši a výroby mliečnych produktov podáva niekoľko zaujímavých údajov o vlastníckych vzťahoch na salašoch, o organizácii práce, delbe výnosu zo salašného hospodárstva medzi jednotlivých vlastníkov, o spôsobe dozoru na salašoch, ktoré vykonávala príslušná vrchnosť. Zaujímavý je aj údaj o spôsobe obrábania pôdy na salašoch, ktoré boli obývané aj v zime: „Orba jest u nich nepatrná: okolo chýže rozkope salašák motykou kus louky, nasází bramborů, naseje pohanky, pak ovs a pole jest hotovo.“

V tom istom roku vyšiel v *Časopise českého musea* rozsiahly článok *Cesta na Tatry*, ktorý z poľštiny preložil K. L. Zap.¹⁸ Podrobne opisuje vysokohorské pastierstvo na poľskej strane Tatier v oblasti, kde pramení Čierny Dunajec. Opisuje bývanie, organizáciu práce, vlastnícke a dedinské pomery, spôsob výroby mliečnych produktov. Článok poskytuje ojedinelú možnosť porovnať tieto údaje s údajmi J. Procházk u — ide o rovnakú problematiku, zaznamenanú v rovnakom čase v rôznych oblastiach, i keď geograficky veľmi blízkych. V samostatnej kapitole nazvanej *Horalé tatranští* sa gorali hodnotia ako nositelia tradičného spôsobu života, aj keď dochádza ku zmenám, „jako velmi důležitý zbytek starožitností“.¹⁹ V tejto kapitole autor opisuje veľmi podrobne ženský a mužský odev

tamojších goralov, spôsob ich bývania, stravovania, zamestnania (nejde už len o vysokohorských pastierov, ale aj o roľníkov), rôzne druhy remesiel, zvláštnosti ich mravov a zvykov. Zvlášť si všima emancipovanosť goraliek, ktoré sú v porovnaní s okolitými dedičankami rozhladenejšie, samostatnejšie vo vedení hospodárstiev, v rozhodovaní o majetku, ale aj „voľnejších mravov“ a neviazaného temperamentu. Upozorňuje aj na zmeny, ku ktorým dochádza pod vplyvom stykov so susedným Uhorskom: dievčatá a chlapci chodia do školy do Podolínca, následkom čoho „Horale uherští tak slovenštinu s polštinou míchají jako to polští naopak delají, tak že velký rozdíl mezi nimi není“. Osobitná pozornosť sa v článku venuje goralskému tancu, povestiam a poverovým predstavám. Ako tamojšiu zvláštnosť autor uvádza vieru v tatranské divé ženy, ktoré kradnú a vymieňajú deti. Je to príspevok plný zaujímavých a výstižne podaných faktov zo života goralského ľudu so širokou etnografickou tematickou koncepciou. Možno len ľutovať, že pre podobné zameranie neboli na Slovensku medzi slovenskými činiteľmi tohto obdobia vhodné podmienky a že táto štúdia, hlavne jej podnetná tematická náplň, ostala takisto ako Vahylevičove a Holovackého príspevky, ktoré vyšli v týchto rokoch a ku ktorým sa vrátíme, na slovenskej strane bez ohlasu.

Mladá slovenská inteligencia si už v tomto období veľmi jasne uvedomovala, že bez dôverného poznania slovenského ľudu jej národnobuditeľské a osvetové úsilie môžu mať malý vplyv práve na tie vrstvy, o ktoré sa chceli opierať a pre ktoré pracovali. Ako jedna z akcií zameraných na bližšie poznanie slovenského ľudu vznikol pri Slovenskom ústave v Bratislave cestovateľský spolok, ktorého členovia sa skladali na cesty niekoľkých svojich druhov; podporoval ich aj tajný spolok slovenskej mládeže Vzjomnosť. A tak už roku

1836 cestoval C. Zoch po Orave, Bysterský po Dolnej zemi, L. Štúr, P. Cenderovič a T. Hroš po západnom Slovensku. Ďalšie cesty nasledovali v r. 1837 (B. P. Červenák — Trenčín a Hont, P. V. Ollík okolie Pukanca, A. B. Vrchovský a M. M. Hodža po západnom Slovensku, L. Štúr z Romhánya cez Novohrad do Pešti a Bratislavy) a r. 1838 S. B. Hroboň po Liptove, Trenčíne, Turci a Orave; C. Zoch cez Trnavu, Oravu, Halič; J. M. Hurban z Bratislavy cez Nitru do Zvolena, Hontu, Tekova; P. V. Ollík po Dolnej zemi.²⁰ Členovia spolku sa mali podľa presne vypracovaných smerníc zamerať na poznanie zemepisného a hospodárskeho rázu kraja, cez ktorý cestovali, mali zbierať piesne, príslovia, rozprávky, obyčaje, rečové znaky. Mali propagovať náučnú literatúru, zakladať knižnice, spevokoly, divadelné predstavenia ap.; študovať archívy s cieľom zistiť, aký spisovný jazyk v tej-ktorej oblasti sa pred husitským obdobím používal. Mali sa zoznamovať s miestnym národnými buditeľmi a upozorňovať ich na dianie v ostatných oblastiach. Celá ich nesmierne široko koncipovaná činnosť mala nahrádzať úplnú absenciu slovenských politických a kultúrnych časopisov v tridsiatych rokoch. Roku 1838 sa výbor rozhodol poslať na cestu po Slovensku J. M. Hurbana. On však považoval za potrebnéjšie zamerať svoju cestu do Čiech, informovať českých vlastencov o národnom hnutí na Slovensku, oboznámiť sa osobne s ich prácou a názormi. Zo slovenskej strany išlo v podstate o to, o čo sa z českej strany usiloval a úspešne zaviedol F. C. Kampelik — o nadviazanie osobných kontaktov a o osobné poznanie života ľudu J. M. H u r b a n a, prirodzene, zamestnávali aj iné otázky. Hneď v úvodnej časti svojej *Cesty Slováků k slovanským bratom na Morave a v Čechách* uvažuje o národnosti, jej hlavných nositeľoch a charakteristických znakoch. Národnostné povedomie nachádza najhlbšie

zakorenené u mešťanov a roľníkov. Medzi mešťanov počíta priemyselnú, obchodnícku a remeselnícku vrstvu a tie spolu s roľníkmi sú podľa neho „žriedlom a studnicou národno-spoločenského života, a teda bez nich národnosť nemôže jestvovať, len azda ako idea alebo skôr fantasticky“.²¹ Podobne ako J. Kolár za znaky národnosti považuje zvyky, obyčaje, jazyk a povahové vlastnosti. J. M. Hurban pociťoval, že mešťania — predstavitelia rodiacej sa buržoázie — prinášajú so sebou zmeny v spôsobe vtedajšieho života a myslenia. Vyzdvihuje preto roľníkov ako konzervatívnu triedu, u ktorej prevažuje „cit pre minulosť“. Obavy pred zásahmi zvonka, ktoré by mohli viesť k odnárodneniu, ho odvádzajú od hodnotenia sociálneho postavenia vtedajších roľníkov a vo vykonštruovanej statickosti ľudovej kultúry vidí hrádzu proti zmenám prinášajúcim hrozbu jej zániku: „Duch akýsi jednoduchej, blaženej idylichnosti ovievajúci jej myseľ (t. j. triedy roľníkov) a srdce nedovoľujú preniknúť modernému povetriu . . . to je síce príčina, že ťažko upúšťa od škodlivých a zaostalých zvykov a obyčajov . . . ale je to predsa dobrá vlastnosť, lebo ňou sa vystríha a varuje pred bláznivou módou odnárodnovania . . .“²² V tomto Hurbanovom vyjadrení je určitá dilema: Doznieva v ňom osvietenecský názor na škodlivosť zvykov, ktorý ustupuje romanticko-obrodeneckým predstavám o ich nevyhnutnosti pre existenciu národa. Upozorňuje zároveň, i keď nepriamo, na význam buditelskej práce medzi ľudom a jej možnosti, vychádzajúc pritom z poznania jeho povahových vlastností: „Keď kazateľ chce len jeden zvyk vykoreniť, musí na to vynakladať mnohé roky, ustavične horliť, napomínať, a predsa sa to zriedkakedy stane bez veľkých prekážok a žalostných následkov . . . Čo sa stane, keď ľud ozaj pocíti, že sa vyšší usilujú pripraviť ho o zvyky, obyčaje, o život!“ Upovedomí ľud o tom, že sa „vyšší“

usilujú obrať ho o národnú existenciu, bola úloha, na ktorú sa v tomto období pripravovala mladá štúrovská generácia. Z poznávania ľudu, jeho národných znakov (zvyky, obyčaje, jazyk, povaha), ich zaznamenávania a skúmania sa stalo jednoznačné politikum, čo v daných podmienkach bolo nevyhnutné a čo v dejinách národopisu u nás aj inde sa opakovalo i neskôr v rôznych dobových podobách a variáciách.

J. M. Hurban sa vo svojich úvahách zaoberá aj samým významom cestovania, ktoré „vtedy napomáha najviac cieľu cesty, keď cestovateľ na vlastné oči vidí ľud zblízka, zastaví sa pri oráčovi, žencovi, nazrie do chalupy, zmieša sa s ľudom a porozumie mu“.²³ Z jeho zastávok pri ľuďoch nevyplývali však podrobnejšie opisy práce, bývania ap., s akými sme sa stretávali medzi údajmi o Slovensku, ktoré v tom čase uverejňovali českí autori. Uvádza síce, že cestou cez Blansko sa dostal k rozličným údajom o živote tohto ľudu, všima si jeho chudobu v porovnaní s obcami na okolí Brna. Hlavné je pre neho konštatovanie o jeho charaktere: Napriek biede je to ľud srdečný a dobrý. Podobne stručný je aj opis odevu na Blansku — zaujal ho hlavne tým, že mu pripomínal nemecký odev. Viac ho upútalo stretnutie so starcom, ktorý ho oboznámil s miestnymi povestami a jeho sťažnosť na tamojšiu mládež; tá už „nič nedá na tieto pekné a pravdivé povesti“, a preto si ich za dlhých zimných večerov rozprávajú už iba starší. Inak celú pozornosť venoval J. M. Hurban na svojej ceste po Morave a Čechách stretnutiam s jednotlivými predstaviteľmi tamojšieho národného hnutia, organizácii a jej rôznym nuansám v jednotlivých krajoch. Podrobný opis týchto stretnutí a svojich zážitkov z nich uverejnil vo svojom cestopise; údaje, ktoré v tom čase nemohli byť uverejnené pre príliš veľkú rozpornosť medzi jednotlivými názormi, podal v dôvernej správe určenej členom Vzä-

jomnosti, ktorá bola uverejnená až roku 1960.²⁴

Z českých cestovateľov, ktorí v tomto období navštívili Slovensko, väčší tematický záber z etnografického hľadiska nachádzame u Emanuela H o u f u, ktorý roku 1841 cestoval z Pešti až do Trenčína a svoje pozorovania uverejnil v príspevku *Z cesty po slovenských krajích* v časopise *Květy*.²⁵ Aj jeho hlavným zámerom bolo informovať sa o situácii na Slovensku, stretnúť sa so slovenskými národovcami — v Banskej Bystrici s K. Kuzmánym, v Brezne so S. Chalupkom a v Mikuláši už tradične s G. Fejérpatakym. Podáva však okrem podrobného opisu kraja, cez ktorý cestoval, aj niekoľko drobných zaujímavostí zo života slovenského ľudu a jeho práce. Hneď pri prechode hraníc z Maďarska na Slovensko, cestou do B. Štiavnice všima si spôsob mlátenia obilia koňmi na čerstvo zhotovených mlatoch na poliach a spôsob označovania snopov určených na desiatok. Porovnáva odev tamojších Slovákov s maďarským a pokúša sa charakterizovať, pochopiteľne bez úspechu, odev celého Hontu tak, ako neskôr, keď prichádza na sever, odev celého Slovenska. V poslednom prípade mu za vzor slúžil odev mužov na Liptove; od zo všeobecnenia ženského odevu nakoniec ustúpil pre jeho veľkú krajo­vú rozmanitosť. Aj pri charakteristike celoslovenskej stravy vychádza zrejme z poznatkov získaných najmä v Liptove. Obzvlášť ho upútali niektoré prejavy spoločenského styku, hlavne tie, ktoré boli odlišné od jemu bežne známych: „Bez pozdravení a vypy­távání nikdo Vás nemine. Od kiel idětě a dě idětě, po čo idětě, čo tam budětě robif... První čas jest takověto vypy­távání podivné, pak tomu ale tak přivyknete, že s otevřeným srdcem blí­žicimu se Slovákovi na ústa se díváte...“ Napriek tomu, že Emanuel Houf podnikol túto cestu už v období, keď obapolné vzťahy ovplyvnila príprava prijatia spisovnej slovenčiny, čo sa od-

razilo na výmene názorov často zásadného charakteru, označuje Slovákov nezaujate ako ľudí s dobrými povahovými vlastnosťami, je nadšený prírodnými krásami a najmä Tatrami, ktoré považuje tak ako vtedy aj štúrovci za kolísku Slovanov. Slovenskú reč však považuje naďalej za české nárečie, ktoré sa od češtiny líši tým, že je mäkkšie a veľmi diferencované v jednotlivých oblastiach a stoliciach. Na záver svojich pozorovaní vyslovuje želanie: „Sberte kvítka česká se slovenskými, spleťte všechně v věnec, by se v kruhu pevnom, mez svými, shlědl každý vlastenec.“²⁶

Tento pokojný tón — už vtedy ojedinelý — vystriedali v nasledujúcich rokoch v českých i slovenských časopisoch prudké polemiky, v ktorých sa vyjasňovali názory na spisovnú slovenčinu, hovorilo sa o faktických a fiktívnych následkoch (napr. o odtrhnutí Slovákov od Čechov), ktoré táto skutočnosť sebou prinášala a prinesie. V tomto ovzduší vychádzajú v *Květoch* M. Fialkove pozorovania z cesty po Slovensku,² ktoré sú zamerané skoro výlučne na opísanie krajiny, ktorou prechádzal. Vyvrcholením jeho cesty je návšteva Muránskeho hradu, ktorý Fialka zhodne s vtedajším u nás rozšírenou historickou fikciou považuje za hrad, ktorý založili českí bojovníci na čele s J. Jiskrom.

Roku 1847 informuje v Českej včelici o svojej ceste po Slovensku Hynek Prokeš hneď, ako sa zo Slovenska vrátil do Prahy. Na rozdiel od M. Fialku si nevšimol prírodu, ale literárne a národnostné dianie a ostro odsudzuje zavedenie spisovnej slovenčiny a jej predstaviteľov.²

Záujem o ľud, o prejavy jeho kultúry a spôsob života ustupuje v tomto vzrušenom období do pozadia. Z českej strany sa hlavná pozornosť venoval hodnoteniu diania na Slovensku a jedným z hlavných činiteľom, ktoré vyznieval podľa toho, či išlo o zástancov československej jednoty, alebo o štúrovcov.

Vzácnou tematickou šírkou a obje­kom

tívnym hodnotením situácie sa vyznačujú *Zápisy cestujúciho po Slovensku*, ktoré vyšli v roku 1847 v Poutníku a ktorého autorom je D. V. Lambl.²⁹ Bratia Lamblovci chceli cez prázdniny roku 1846 navštíviť pôvodne južných Slovanov a vidieť Adriu. Tak ako pred časom J. M. Hurban, aj oni zamenili cieľ svojej cesty za Slovensko, ktoré bolo vtedy v ohnisku pozornosti českej inteligencie. Ako bezprostredný dôvod cesty udáva D. V. Lambl túžbu poznať Tatry, ktoré aj on považuje za kolísku Slovanov a zároveň snahu z vlastných skúseností poznať a pozorovať „nové probuzený život najbližších pobratrenců našich, Slováků“. Na svojej ceste vyhľadával spolu s bratom slovenských národovcov bez ohľadu na to, aké názory zastávali. V Liptovskom Mikuláši sa stretli s A. Volkom a s G. Fejérpatakym, ale aj s M. M. Hodžom, ktorého slovenská knižnica vzbudila ich obdiv. V Banskej Bystrici sa stretli s B. Klemenšom a K. Kuzmánym, o ktorom D. V. Lambl hovorí ako o Novoslovákovi, ktorý aj káže po slovensky, čo vraj vzbudilo u niektorých tamojších mešťanov nevôľu. V Rybanoch sa zastavil u A. Sládkoviča, v Hornej Lehote u S. Chalupku, v Tisovci ho „najláskavejšie zo všetkých“ prijal P. J. Jozefy. Odtiaľ išli k E. Laučekovi na susednú Pílu, do Ratkovej, kde sa od J. Čipku a A. H. Škul-tého dozvedeli o tom, že Ratkovania sa dodnes pamätajú na českých usadlíkov z doby husitskej. Navštevujú hrad Muráň, ktorý tiež považujú za pamiatku po husitských bojovníkoch. Stretávajú sa s L. Orfanidesom a s potešením zisťujú, že je členom Matice českej. V Chyžnom Lamblovci hovoria o situácii na Slovensku so S. Tomášikom, o ktorom vedeli, že nebol zástancom spisovnej slovenčiny. Tento sa im však už „vyznal, že to za dobrý prostriedek ku vzdělání lidu uznává“. V Revúcej pobudli u S. Reussa, kde ich uznanie vzbudila Reussova archeologická zbierka

a jeho umiernenosť pri vysvetľovaní slovenských nálezov z pohanských čias. S. Reuss bol v písomnom styku s mnohými „starožitníkmi“ tohto obdobia, za čo ho „maďaromani posměšně nazývají Svatoplukem“.

Na okružnej ceste po Slovensku boli Lamblovci konfrontovaní so skutočnou situáciou na Slovensku, s rastúcim maďarizačným útlakom, ktorý ako protiváhu vyžadoval vzdelaný ľud. Zároveň zisťovali, že katolícka väčšina Slovákov má ťažkosti s čítaním českej literatúry, že jej nerozumie. Preto sa postupne prikláňajú k názoru, že zavedenie spisovnej slovenčiny je jediná možná cesta, ako sa v danom období priblížiť k ľudu, ako mu sprístupniť cestu k vzdelaniu. Zmena ich názorov ich predišla a keď sa na záver cesty vracajú znovu ku G. Fejérpatakymu do L. Mikuláša, tento im vyčíta, že nadržiavajú „Novoslovákovi“. Zároveň ich však oboznamuje s tým, že z 500 výtlačkov Hlasov o potrebe jednoty spisovného jazyka, ktoré mu došli z Prahy, predal iba okolo 20 exemplárov, okrem iného aj preto, že širšia verejnosť má ťažkosti s modernou češtinou.³⁰ A tak Lamblovci uzatvárajú svoje poznatky získané na ceste po Slovensku konštatovaním, ktoré je z hľadiska vývoja názorov na túto otázku a aj pre dejiny česko-slovenských vzťahov národného obrodzenia veľmi významné: „Začátek se musí učinit v slověnině . . . co je nad to, je prozatím jen bludička, která nedává světlo, jen zavádí“.³¹

Rovnako dôležitý je tento cestopis aj z etnografického hľadiska. Hneď na začiatku cesty podáva D. V. Lambl opis salaša nad Rusavou. Podrobne si všima jednotlivé budovy, ich interiér, opisuje spôsob výroby mliečnych produktov a náradie používané na to. Tento opis je významným prameňom pre štúdium dejín západokarpatského salašníctva³² a spolu s predchádzajúcimi údajmi o salašoch v Karpatoch je cenným dopln-

kom etnografického štúdia tejto problematiky v 19. storočí.

Záznamy zo Slovenska o slovenskom ľude sú v cestopise D. V. Lambla stručnejšie, často situáciu len glosujú. Tak napr. o kopaniciach na okolí Myjavy a Starej Turej sa zmieňuje, vychádzajúc zrejme z ich pomenovania, a nie poznania práce na nich, že sú to chudobné osady, „kde se jenom kope, ale orati se nemůže“. V Liptovských Revúcach obdivuje farebnosť ženského odevu, ale ide mu skôr o nadšené vyjadrenie dojmov ako o faktografický opis. Významné pre nás sú však jeho poznámky zo stretnutí so S. Chalupkom a S. Reussom. Z jeho pobytu u S. Chalupku sa nám zachoval cenný záznam o zberateľskej činnosti tohto nášho básnika v oblasti ľudovej slovesnosti a duchovnej kultúry, ktorú nemáme doteraz v dostatočnej miere preskúmanú, a neviem, či sa materiál, o ktorom hovorí D. V. Lambl, zachoval. Lambl o tom poznamenáva: „Hodiny nám ubíhajú a celé púldne do samého soumraku poslouchali jsme zajímavý výklad tolikera nových věcí, které v sešitkách zaznamenané před námi leží. To jsou slovníčky a fraseologie, pověsti a pověry, hádanky a písně.“ Okrem toho im S. Chalupka rozprával mnoho zaujímavých „výjevů ze života“, ktoré, ako Lambl predpokladá, by bol už zaiste dávno uverejnil, keby dlhý čas nebol postihnutý očnou chorobou. Lambl ako príklad uvádza Chalupkov záznam z Osrblia, malej dedinky pri Hrone,³³ kde bolo vtedy ešte zvykom, že gazdiné pri varení „každodenne škrátkovi a černovi (!) obětuji“. Sú tam známe povesti o „samosynoch a samodočkách“, o vlkodlakovi rozprávajú očití svedkovia strašidelné príhody. V jednom zo svojich rukopisov S. Chalupka opisuje „co nejvěrneji“ tragikomickú príhodu, ktorá sa stala pred rokom v jednej dedine: staré ženy zahnali do vody a donútili ich vykúpať sa, aby im takto zabránili rozháňať mrazy a prekaziť dážd. Z Chalupkových

záznamov vyberá aj opis zvykov pri sťahovaní salaša z miesta na miesto (pri „redigovaní“), keď sa musel oheň v pahrebe úplne uhasiť a dodáva príhodu z Boce o zlých následkoch, ku ktorým došlo pre nedodržanie tohto pravidla.³⁴ Uverejňuje aj dve ľudové piesne z Chalupkových zbierok.³⁵

U Samuela Reussa upútal Lamblovcov okrem jeho archeologických záujmov najmä rukopis „historické dílo o krajině na Hrone“, z ktorého vyberá niekoľko ukážok dokumentujúcich „neďaleké doby pohanské“.³⁶ Zaujímavé je upozornenie na Reussove poznatky o zbojníkoch, ktorí pôsobili v jeho čase na Gemeri. Jeden z nich, známy pod menom Rukavica, bol pre zbojstvo zavretý na šesť rokov. Po tomto čase žil pokojným životom a k S. Reussovi si chodil požičiavať knihy, ktoré „pri tých baranoch čítal“. Keď raz vracal požičanú knihu, pýtal si vysvetliť pojem „vražda“, s ktorým sa v knihe stretol, a nechápal ho.

Pozorovania, ktoré sme uviedli z cestopisu bratov Lamblovcov, nie sú dôležité iba pre ich faktografickú hodnotu, ako to bolo v niekoľkých predchádzajúcich prípadoch. Ich význam spočíva najmä v tom, že upozorňujú na šírku záujmov týchto dvoch osobností, ktoré boli komplexnejšie, ako sa im v našej dnešnej hodnotiacej literatúre obyčajne pripisuje. Upozorňujú na vtedy existujúce záznamy, ktoré mali určitým spôsobom už aj spracované a po ktorých bude v budúcnosti treba pátrať, aby sme nezostali pri v podstate už tradičnej predstave o okruhu ich záujmov a spôsobe ich práce.

Z článkov, ktoré vyšli v štyridsiatych rokoch v českých časopisoch, má pre naše pozorovanie význam už zmienená *Cesta po halické a uherské Rusi, ktorej autorom je ukrajinský národný buditeľ J. Holovackij*.³⁷ Medzi cestopisy v takom zmysle, o akých bola doteraz reč, túto prácu zaradiť nemôžeme; preto

sa o nej zmienujeme až teraz, i keď vyšla už v roku 1841. Holovackého „cesta“ mala iný cieľ, ako mali tie, ktoré podnikali českí i slovenskí národovci v tridsiatych a štyridsiatych rokoch. Tak ako D. H. Vahylevič³⁸ aj J. Holovackij zámerne a cieľavedome zhromažďoval etnografický materiál a bol priamo ovplyvnený Šafárikovou koncepciou, ktorú tematicky doplnil a rozšíril.³⁹ Šafárikove názory sú zrejmé už v samom úvode Holovackého práce: medzi ľudom hľadá bájne starožitnosti, v zasmušilých dumách pátra po zabudnutých dejinách Slovanov, ktoré hľadá v rôznych zvykoch, obradoch a chorovodoch usporiadaných na počesť zabudnutých bohov. Aj on považuje Slovanov za autochtónnych obyvateľov Karpát a etymologizuje zhodne s našimi romantikmi v zmysle hľadania potomkov Slávov u Chorvátov-Karpov-Karpidov, čo všetko korení v samom pomenovaní Karpát. Pri hľadaní zabudnutých dejín Slovanov J. Holovackij nezostáva pri podobných fikciách, ani ho neuspokojuje iba ľudová slovesnosť. Vo svojom príspevku rozvinul výskumnú problematiku do nezvyklej tematickej šírky a prichádza s viacerými zaujímavými metodickými postupmi,⁴⁰ i keď sa ich v konečnom dôsledku úplne nepridržoval. Na svojej ceste z Haliče až do Rumunska všima si bývanie, interiér, rôzne formy zamestnania, odev, povahové vlastnosti Rusínov a porovnáva ich napr. s bývaním a zamestnaním Nemcov, ktorí s nimi susedia. Problematiku karpatského salašníctva, ktorej sa v tomto období venovala, ako už bolo uvedené, dost veľká pozornosť, J. Holovackij obohatil o podrobný opis salaša pod Čiernou horou v Levočskej vrchovine, kde sleduje aj spôsob výroby mliečnych produktov, organizáciu práce na salašoch a spôsob voľby baču pred jarným miešaním oviec. Zaujímavý je aj jeho záznam o stretnutí s dvoma slovenskými obchodníkmi v Rumunsku, ktorí pochádzali z Trenčianskej župy. Zmieňuje

sa o vzdialených oblastiach, ktoré slovenskí obchodníci navštevovali, s uznaním sa vyjadruje o ich veľkých jazykových znalostiach a podnikavosti, hodnotí ich charakterové vlastnosti poznačené obchodovaním. Na ceste späť z Rumunska, cez Zemplínsku župu upútala ho pred Uličou tabuľka, na ktorej bola namalovaná fajka s nadpisom „nem szabad pipázni“. Keď prišiel bližšie, videl, že „na černé tabulce namalovaný jest Slovák ve zdejšími kroji s hřebenem ve vlasch, na šibenici visící a podepsáno: Statarium. Dovědel jsem se později, že se podobné obrazy ve všech vesnicích Zmenské, Šáryšské a Aba-Ujvárské stolice nalézají a to od času, když za dnů cholery sedláci proti pánům povstali... Po potlačení tohoto povstání věšeli po vsích koho jen potkali s kosou neb sekerou a zaschlé mrtvolý oběšenců do dnešného času v nižších krajích visejí“.⁴¹ Takto pri Uliči sa Holovackij na svojej ceste za zabudnutými dejinami Slovanov stretol s tvrdou vtedajšou skutočnosťou, ktorá sa týkala toho istého ľudu, ktorý bol vlastníkom ním hľadaných strategických pokladov. Tento záznam výrazne dopĺňa obraz šírky problémov, s ktorými sa naši národní buditeľia v tomto období stretávali a ktoré neostali bez vplyvu na ich činnosť a jej výsledky.

Keď sa vrátíme k záujmom o slovenský ľud zo strany českej inteligencie a o český ľud zo strany slovenskej inteligencie v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 18. storočia, ktorý našiel výraz vo vtedajšej tlači, a hodnotíme ho z hľadiska problematiky slovenskej etnografie, na prvý pohľad je zrejmé, že prevahu mal záujem o slovenský ľud zo strany českej. J. M. Hurban na svojej ceste po Morave a Čechách sa zaujímal o tamojšie politické a kultúrne dianie; český ľud nebol preňho objektom bádania tak, ako bol čiastočne slovenský ľud objektom záujmu pre vtedajších českých buditeľov, ktorí v tomto čase prichádzali na Slovensko obozná-

miť sa osobne s kultúrno-politickým dianím u nás a s jeho predstaviteľmi. Keď sledujeme obsahovú náplň českých časopisov, v ktorých vtedy vychádzali články o Slovensku a Slovákoch, zisťujeme, že celková úroveň ich bádateľského záujmu o ľudovú kultúru vôbec bola už pomerne vysoká a odborne motivovaná. Česká včela mala napr. už v štyridsiatych rokoch samostatnú rubriku nazvanú *Národopis*, v ktorej vychádzali príspevky o zvykoch a živote ľudu najrozličnejších krajín. Od príspevkov o ľude a jeho zvykoch v cárskom Rusku, u Srbov, Chorvátov, na Čiernej hore ap. nachádzame v tejto rubrike najrozmanitejšiu paletu zvykov rôznych národov, vrátane článkov o Araboch, Maroku a podobných správ preberaných z rôznych zahraničných časopisov. Vo viacerých prípadoch ide o články — a to je hlavné — od domácich autorov, ktoré sú zamerané výlučne na pozorovania národopisného charakteru. V porovnaní s koncepciou týchto článkov a ich tematickou náplňou ešte vypuklejšie vystupuje fakt, že záujem o Slovensko a Slovákov bol v tom čase motivovaný predovšetkým politickým dianím, úsilím objasniť si vzťahy a možnosti medzi oboma národmi. Údaje etnografického charakteru celkový obraz zväčša iba dokresľujú a dopĺňajú.

O bádateľské dianie v českých krajinách sa zo slovenskej strany prejavil väčší záujem v päťdesiatych rokoch na stránkach jediného slovenského kultúrneho časopisu, v *Slovenských pohľadoch*, ktoré vzápätí vláda zrušila. Roku 1851 nachádzame v nich správu o tom, že v časopise *Vesna* vyšiel opis „starožitníckej cesty p. Vocela po Čechách“.⁴² Jej význam pre Slovensko spočíva v tom, že aj u nás sa nachádza mnoho podobných pamiatok a pisateľ správy upozorňuje slovenských národovcov, na tieto „drahé pozostatky starých časov“, ktoré sú často v ich bezprostrednej blízkosti bez toho, aby si ich povšimli.

V tejto súvislosti vyzdvihuje prácu A. Medňanského a jeho neúnnavnosť pri hľadaní a zbieraní údajov z minulosti. Ako vzor a návod pre prácu našich záujemcov je ďalej uverejnený Vocelov príspevok.

V tom istom ročníku *Slovenských pohľadov* v rubrike „Obozrenia novejších literatúr slovanských“ upozorňuje M. Hurban na článok J. Hanuša *O svätení výročných svätok starých Slovanů a jejich pozůstatcích mezi nimi*, ktorý práve vyšiel v českej *Koledě*.⁴³ Hurban vysoko vyzdvihuje Hanuša, vyhovuje mu jeho romantický systém myslenia a etymologizovania. Hanušov postup práce považuje za vzor, za „uholný kameň slovenskej vedy“. Uverejňuje podrobný obsah článku a zvláštnu pozornosť venuje jeho rozboru koledy. V samej koledě sleduje tie prvky, ktoré Hanuš považuje za zaniknuté a ktoré sa na Slovensku ešte v mnohých oblastiach zachovali, najmä formy obdarovania koledníkov. Zhodne s Hanušom považuje Hurban všetky tieto zvyky za „svedectvá staroveku“, za doklady našej histórie a trpko si sťažuje, že boli vyničené „či už racionalizmom alebo nábožienkárstvom bezduchým“ — čo vzhľadom na hodnotu zaniknutých dokladov kladie na jednu rovinu. Hurban tu už nie je v dileme medzi osvietenstvom a romantizmom. Zmena, ku ktorej uňho pod vplyvom dobových názorov došlo, je taká veľká, že trpko vyčíta najmä svojim spoluveteriacim: „... A tí evanjelíci, čo sú takí ochotní rušiť starodávnych povestí ľúbeznie zvuky, obyčajov starých milie ostatky, podaní dedovských prechovávanie pamiatky, nevedia sa dosť prenačudovať, že na príklad i na koledu ľud náš tak veľa drží a nerád si dáva zničiť obyčaj tento“. Zazlieva im, že sa tešia, keď „čím diaľ tým viac starodávneho života šľaky a pamiatky sa strácajú“. Dôvod tejto ľahostajnosti vidí v postupnom od cudzovaní sa vzdelaných vrstiev od ľudu: „Tí už ani netušia ako národ, ani

nedbajú myšlienku hlbokú, živú v podaniach týchto.“⁴⁴

Tieto ohlasy na české práce u nás sú dokladom, že aj za zlých podmienok stáčila krátká existencia jediného slovenského časopisu zameraného na „vedy, umenie a literatúru“, aby sa slovenská inteligencia začala zaujímať o širšie koncipované vedecké a bádateľské problémy a že samozrejme a prirodzene, napriek mnohým a aj vtedy veľkým názorovým rozdielom, siahala za českými prácami ako za najbližším vzorom.

V rámci česko-slovenských vzťahov vôbec a dejín etnografie zvlášť je v polovici päťdesiatych rokov 19. storočia ojedinelým zjavom Božena Němcová, a to nielen dielom, ktoré vytvorila, ale aj reakciou, ktorú u nás vyvolala. Vyžarovanie jej osobnosti bolo nielen medzi vtedajšou inteligenciou, ale aj medzi ľudom také veľké, že pracovníkom Horehronského múzea sa podarilo ešte v polovici nášho storočia nájsť v Medveďove v živom ústnom podaní údaje o jej tamojšom pobyte. Jej významu pre oživenie česko-slovenských vzťahov a jej práci na poli česko-slovenskej vzájomnosti sa v českej a slovenskej histórii aj v najnovších časoch venovala veľká pozornosť.⁴⁵ Jej etnografickým záujmom vo vzťahu na naše územie sme venovali pozornosť v štúdiu Božena Němcová a Slovenský národopis.⁴⁶ V tejto súvislosti preto stačí zdôrazniť, že význam B. Němcovej pre slovenskú etnografiu spočíva hlavne v tom, že rozšírila tematický záber svojho záujmu o slovenský ľud z vtedy bežne sledovanej ústnej slovesnosti a zvykoslovnia na všetky prejavy jeho života, vrátane spôsobov zamestnania, bývania ap., a že v takejto plnej tematickej podobe informovala vo vtedajších českých časopisoch českú verejnosť. Tematickou šírkou a štruktúrou svojich najvýznamnejších prác obsahujúcich etnografické údaje zo Slovenska (Uherské mesto a Kraje a lesy ve Zvolensku) pripomína B. Němcová práce G. Reussa,⁴⁷

s ktorým sa poznala a ktorý okrem ďalších slovenských vzdelancov jej zásluhou uverejnil niekoľko svojich prác v českých časopisoch. Práce B. Němcovej a G. Reussa spájajú racionalistické osvietenské obdobie v slovenskej etnografii s nasledujúcim obdobím, ktorého náznaky nachádzame už v organizačných cieľov zanedlho založenej Matice slovenskej a ktoré sa naplno rozvinulo až v deväťdesiatych rokoch v rámci činnosti Muzeálnej slovenskej spoločnosti.

Významné ohnivko v česko-slovenských vzťahoch predstavuje P. J. Šafárik a má preto prirodzene osobitné postavenie aj v česko-slovenských vzťahoch v národopise. V tejto súvislosti treba poznamenať, že mal iné miesto v českom kultúrnom kontexte a českom národnom obrodení a iné miesto v slovenskom kultúrnom kontexte a národnom obrodení.⁴⁸ Po vyjdení *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* r. 1826 a jeho *Slovenských storožítostí* nadchol mladých štúrovcov v tridsiatych rokoch dávnou históriou a veľkosťou „slovanského národa“. Šafárikove Starožítosti stali sa osnovou Štúrových prednášok v Spoločnosti československej a neskôr na Katedre reči a literatúry česko-slovenskej v Bratislave. Neskôr Šafárikov názor na slovenčinu, vyslovený v *Dejinách slovenskej reči a literatúry*, stal sa jedným z argumentov pre samostatný slovenský spisovný jazyk. Aj v štyridsiatych rokoch a neskôr sa táto generácia stále znovu vracala k Šafárikovmu dielu. Nie je preto div, že aj v Slovenských pohľadoch nachádzame hodnotenie diela P. J. Šafárika v štúdiu J. M. Hurbana Slovensko a jeho život literárny.⁴⁹ Čiastkove hodnotili Šafárikove práce naši autori rôzne. Tak napr. A. Sládkovič sa ohradzoval proti tomu, že Šafárik udáva nemecké osady na Slovensku aj tam, kde sa už po nemecky sotva vedia modliť otčenáš a že na úkor Slovákov určuje aj etnické hranice medzi Maďarmi a Slo-

vákmi.⁵⁰ G. Reuss sa kriticky staval proti viacerým Šafárikovým názorom na spôsob osídlenia slovenského územia v súvislosti so svojimi rekonštrukciami slovanského osídlenia Gemera.⁵¹ V Hurbanovom prípade ide o prvé komplexné hodnotenie Šafárikovho diela, ktoré je významné najmä tým, že v ňom nachádzame časový postoj, reakciu jedného zo súčasníkov, pre ktorých Šafárikovo dielo nebolo iba vedeckou prácou, ale bytostnou súčasťou ich národného povedomia a národnobuditeľskej činnosti. P. J. Šafárik bol pre utlačaných Slovákov „rukojemstvom životnej sily slovenskej“ a zásluhou slovenského kmeňa bolo, že dal Slovanstvu Šafárika, bez ktorého „sa nedá ani myslieť terajší pokrok povedomia napospol slovanského“.⁵² Zo Šafárikových prác J. M. Hurban venuje najväčšiu pozornosť jeho Dejinám reči a literatúry slovanskej práve preto, prečo ho kritizoval Dobrovský a Jungmann: „... on ako tušením dotkou sa otázky terajšej, keď hovorí ‚slovenská reč je zvláštne, v terajšej svojej podobe najbližšie k češtine stojace nárečie‘...“. Hlavný význam Šafárikovho celého diela vidí Hurban v tom, že vytvoril protiváhu na dovtedy panujúce názory o Slovanoch. Stať, v ktorej z tohto hľadiska hodnotí Šafárikovu prácu, pripomína J. Čaploviča, ktorý rovnako ostro vystupoval proti nesprávnym názorom často tých istých autorov, o ktorých hovorí aj J. M. Hurban, a vlastnou prácou, vlastnými etnografickými bádaniami chcel prispieť na ich vyvrátenie.⁵³ „... Teleki, ktorý o Slavónii tára, že tamojší Slovania mnohoženstvo udržujú, Hacquet o poludňovom Slovanstve... oni sú nečistí, bývajú v chalupách v blate a' pluhavosti... Dugonics, ktorý odvodzoval slovo Morava od Marha (hovädo), Rusov prirovnáva k Cigánom, Čechov menuje len potupne Copakok a Slovanov len hladovitými, vycivenými, slamonými, končistohlavými... K. Neuman, ktorý sa nehanbí tvrdiť, že Slovania mu-

sia byť z inej matérie zlození, ako Nemci a sú len na to na svete, aby Nemcom slúžili...“.⁵⁴ Táto sústavná deštrukcia pôsobila nielen na fixovanie názorov o Slovanoch u cudzincov, ale uľahčovala často aj proces odnárodňovania, o ktorý sa vládnuce triedy obzvlášť usilovali Hurban však s uľahčením konštatuje „... velikán Šafárik obrátiu, rozostre síť svoju na more Slávie a vytiahou topiace sa množstvo synov slovanských...“.⁵⁵ k čomu prispela už sama práca o Dejinách reči a literatúry slovanskej a dovŕšili Starožitnosti a Slovanský národopis.

Šafárikova smrť a jeho pohreb stal sa opäť záležitosťou nielen českou, ale rovnako aj slovenskou a zmenil sa na manifestáciu národnobuditeľskej slovanske vzájomnosti, o čom nás v dostatočne miere informuje vtedajšia česká i slovenská tlač. V tejto súvislosti nám všal nejde o nekrológy, ktoré boli bezprostrednou reakciou na jeho smrť a v ktorých sa zhodne celé dielo vyzdvihujú v superlatívoch, ale o udalosti na Slovensku, ku ktorým došlo o niečo neskôr. Ako oznamujú Pešťbudínske vedomosti konali sa 13. a 14. júla 1861 „zádušnice“ za P. J. Šafárika v Liptovskom Mikuláši o ktorých sa hovorí ako o „našej národnej slávnosti“. Informujú o tom aj viendenské Slovenské noviny.⁵⁶ Priebel slávnosti podávame podľa oboch správ ktoré sa navzájom dopĺňajú: Ráno 13 júla sa zišlo slávnostné zhromaždenie v stoličnej dvorane, odtiaľ šiel sprievod v počte do 4000 ľudí do evanjelického kostola v nasledovnom poradí: „Vpredi niesli dva mládenci so šablami veľkčierne zástavy. Za tým niesol náš národovec richtár Vrbicko-hušťacky p. Ondrej Stodola Starožitnosti na čierne hlavnici zdobenej vencom. Potom nasledoval rad z 12 mládencov s rozžiarenými sviecami... ďalej podžupan liptovský, slávny stoličný úrad, liptovské evanjelické a katolícke duchovenstvo učitelia, mestskí i obecní úradníci, všet

ky cechy, početné zastupiteľstvo židovskej obce a mnoho obecenstva zo všetkých strán Liptova.“ Po príchode do kostola umiestnili Starožitnosti na oltár, nad nimi bol Šafárikov obraz od P. Bohúňa, ktorý sa potom mal stať majetkom „očakávaného múzea“. Kázeň mal M. M. Hodža, v ktorej vyzdvihol význam diela P. J. Šafárika pre národnostný boj Slovanov a Slovákov. Potom sa spievali tri kantáty na Šafárika v štvorhlase, ktoré zložil katolícky učiteľ O. Čurík. Po kázni zostúpil Hodža k oltárnej ohrade, vzal z nosičových rúk zástavu „a túto pred oltárom vyzdvihnúc volal národ, aby sa zhromaždili pod touto národa smútočnou zástavou, v duchu lásky a svornosti národnej“. K tomuto pisateľ správy dodáva: „Čo ten výjav za senzáciu urobil, môžete si predstaviť.“ Potom vyšiel dav pred kostol za spevu piesne Kto za pravdu horí.⁵⁷

Na spoločnom obede U čierneho orla po príslovoch M. Hodžu, J. Matušku. S. B. Hroboňa a J. D. Makovického, ktoré podľa pisateľa boli také obsažné a významné, „že ich malo sedem stenografov zaznačiť, aby sa ani jedno slovíčko z nich nestratilo“, na návrh prof. J. D. Makovického sa urobila hneď pri slávnostnom stole zbierka na Maticu slovenskú, na ktorú sa vybralo vyše 2000 zlatých.⁵⁸

Podobná oslava bola 21. júla 1861 v Hlbokom, ktorú organizoval J. M. Hurban. Aj tu boli na oltár v kostole položené Slovanské starožitnosti a aj tu J. M. Hurban v kázni využil túto príležitosť na pozdvihnutie národného povedomia Slovákov. V súvislosti s touto slávnosťou sa zachoval zaujímavý opis reakcie drobných ľudí na jej prípravu. Pešťbudínske vedomosti nás informujú o rozhovore medzi návštevníkmi krčmy v Jablonici „... hrnčiari, vlastne priekupníci hrnčiarski, ktorí do Modry na svojich vozoch jazdia, rozchýrili, že v nedeľu 21. júla bude Hurban v Hlbokom za akéhosi Šafárika slávnosť smútočnú držať“.

Jeden z priekupníkov túto správu potvrdil: „Ja som bol u Šlesingera v Senici a tam hovorili, že pani farárka hlubocká kupovali flór a je to isté, že zajtra ta idú ľudia aj od nás aj ze Senice na tú kázeň.“⁵⁹ Podobne tomu bolo na Brezovej v septembri, kde sa „nahrnulo nesmierne množstvo ľudu úprimne veci národa nášho oddaného“ a po smútočnej slávnosti, ktorá mala rovnaký priebeh ako v predchádzajúcich prípadoch, rozchádzali sa za spevu národných piesní a ako dodáva pisateľ správy — v pokoji. Slávnosť totiž chceli prekaziť maďaromani a ako dôkaz pomaďarčenia Brezovanov a ich zmierenia sa so Slovákmí, chceli sa k slávnosti pridať, čo sa im pre odpor Slovákov nepodarilo. Naproti tomu sa aj tu urobila úspešná zbierka na pripravovanú Maticu slovenskú.⁶⁰

Uvedené údaje sú dokladom o tom, že Šafárikovo dielo sa veľmi zaujímavým spôsobom dostalo do povedomia širokých mas slovenského ľudu, stalo sa aktívnou súčasťou jeho boja za zachovanie národnej existencie a vzpruhou jeho národného povedomia v danom období. Pre dnešnú etnografiu by bolo zaiste zaujímavé vedieť, nakoľko a v čom konkrétne ovplyvnili uvedené akcie názory tej časti slovenského ľudu, ktorá sa ich priamo zúčastnila, a aký bol rádius pôsobnosti týchto akcií vôbec. Materiály, ktoré by tieto otázky objasnili, nie sú nám nateraz známe.

Šafárikova smrť spadá časove do obdobia veľkého politického hnutia na Slovensku, ktoré vyvrcholilo v dňoch 6.—7. júna v národnom zhromaždení v Martine, na ktorom bol prijatý významný politický dokument — Memorandum národa slovenského. Tu sa vytvoril aj dočasný výbor na založenie Matice slovenskej, ktorá sa potom aj 4. augusta 1863 v Martine založila a ktorá mala významnú úlohu aj pri organizovaní národopisného bádania na Slovensku. A bol to práve P. J. Šafárik, ktorý ako prvý, už v dvadsiatych rokoch 19. storočia prišiel

s myšlienkou založiť Maticu slovenskú. V roku jeho smrti nadobudla táto myšlienka konkrétnu podobu a na urých-

lenie jej realizácie pomohlo aj nadšenie na slávnostiach usporiadaných na Šafárikovu pamiatku.

POZNÁMKY

- 1 Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar, 108, 1828, vyd. V. Jagić. Berlin 1885. Cit. podľa JAKUBEC, J.: Dějiny literatury české. II. Praha 1934, s. 85.
- 2 Pozri O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov. Sborník materiálov HŮ SAV. Bratislava 1956; BUTVIN, J.: Slovenské národnosjednocovacie hnutie (1780–1848). Bratislava 1965; TKADLEČKOVÁ-VANTUCHOVÁ, J.: Česi a Slováci v národnoslobodzovacom boji do rakúsko-uhorského vyrovnania roku 1867. Bratislava 1970 a tam cit. ďalšia literatúra.
- 3 Bližšie v práci URBANCOVÁ, V.: Počiatky slovenskej etnografie. Bratislava 1970.
- 4 Orol tatranský, 1, 1845, č. 5.
- 5 Dopisy P. J. Šafárika Janu Kollárovi. Čas. čes. Mus., 1873, s. 124. Citovaný údaj je z listu z 10. 3. 1822. V liste písanom J. Kollárovi z Nového Sadu 2. 2. 1823 píše Šafárik o Čaplovičovi: „... Čaplovič vídenský hotuje etnografii (či uherskou, či rakouskou, nevím) ... v uherském časopisu Tudományos gyűjtemény prý mnoho od neho vyšlo, máte-li příležitost, nahlédnete prosím do roč. 1820, 21, 22, není li tam něco o Slovanech a Slovácích Rakouských...“. Tamže, 1873, s. 133. Je zřejmé, že Šafárik nepoznal Čaplovičovu prácu Slowaken in Ungary, ktorá vyšla v čas. Hesperus v r. 1818 a 1819.
- 6 BUTVIN, J.: c. d., s. 155, 193, 194 n.
- 7 PASIAR, Š. – PAŠKA, P.: Osveta na Slovensku, jej vznik, počiatky a vývoj. Bratislava 1964, s. 77 n.
- 8 FEJÉRPATAKY, G.: Masopustní kratochvíle slovenského lidu v Uhrách. Rozličnosti Pražských novin 1827, č. 62; FEJÉRPATAKY, G.: Obyčeje pohřební. Tamtiež, 1833, č. 28.
- 9 Roku 1834 vyšiel v 16. čísle Českej včely drobný príspevok G. Fejérpatakyho, Národní obyčeje tatranských Slovanů v Uhrách, o vianočných zvykoch a hrách slovenskej mládeže.
- 10 Fejérpataky v úvode k článku poznamenáva: „Anť náš nevyrovnaný P. J. Šafárik o mravopisném oddílu Slovanských Starožitností pracuje, nebude od věci některé obyčeje ... podati.“ FEJÉRPATAKY, G.: Bájeslovné zvyky, svátky a pověry Slováků. Květy 1839, s. 85.
- 11 ŠAFÁŘÍK, P. J.: O Rusalkách. Čas. čes. Mus., 1833, s. 257–278.
- 12 V Květech r. 1841, č. 7–8, vyšiel v preklade článok J. Čaploviča Hlas ze Slovenska; v Čes. Včele, r. 1841, Rozjímán o zmaďarování země uherské, č. 66–73 Rozjímání vyšlo r. 1842 v Prahe aj samostatne spolu s prekladom Čaplovičovo článku Čemu priučili se Slováci od Maďarů a Maďaři od Slováků?; r. 1841 v Květech, č. 64–67, článok J. Čaploviča o Maďaromanech.
- 13 Pozri o tom TKADLEČKOVÁ-VANTUCHOVÁ, J.: c. d., s. 42 a ď.
- 14 ČAPLOVIČ, J.: Právo a soudy. Čes. Včela, 1846, č. 49.
- 15 Príspevok K otázke bratských vzťahov Čechov a Slovákov v období národného obrodzenia (do r. 1848). Hist. Štúd., 3, 1957 s. 42.
- 16 Podrobnejšie pozri ŽÁČEK, V.: Cesty českých studentů na Slovensko v době před breznové. Brno 1948.
- 17 V tom istom roku, ako Salašáci na Karpatech, vychádza aj článok J. Procházkou Tvrz Trenčín. Květy, 1838, č. 19 V tom istom časopise, r. 1843 článok Na čem mladým Slovákům záležiti má, č. 60 Roku 1855 v Lumíre, č. 45, vychádza jeho článok Obrázky z Uher.
- 18 Cesta na Tatry (z polského dle S. G.) Ot Karla Lad. Zapa. Čas. čes. Mus., 1838 s. 24–61.
- 19 Cesta na Tatry. Tamtiež, s. 54.
- 20 BÉDER, J.: Posolstvo „Mladého Slovenka“ na Moravu a do Čech r. 1839. Doslov k publikácii HURBAN, J. M.: Cesty Slováka k slovanským bratrom na Moravu a v Čechách 1839. Bratislava 1960, s. 22 n. Zo štúdie J. Bédéra preberáme aj údaj o smerniciach cestovateľského spolku.
- 21 HURBAN, J. M.: c. d., s. 24.
- 22 Tamtiež, s. 24. Jeho vyjadrenie o význam cestovania pozri s. 52; údaje z Blanska s. 42–49.
- 23 Tamtiež, s. 221.
- 24 Tamtiež, s. 129, a ď.

- 25 HOUF, E.: Z cesty po slovenských kra-
jích. Květy, 1841, s. 212–214, 220–222.
- 26 Tamtiež, s. 222.
- 27 FIALKA, M.: Výlet do Uher. Květy, 1845,
č. 1, 9, 15.
- 28 PROKEŠ, H.: O Slovensku. Čes. Včela,
1847, č. 82–84.
- 29 LAMBL, D. V.: Zápisky cestujících po
Slovensku. Poutník, 2, 1847, s. 73–83, 103–
111, 151–180.
- 30 LAMBL, D. V.: c. d., s. 157.
- 31 Tamtiež.
- 32 V tejto súvislosti na článok D. V. Lambla
upozornil ŠTIKA, J.: O stavebním vý-
voji západokarpatské koliby. Zbor. Ludo-
vá kultúra v Karpatoch. Bratislava 1972,
s. 124, kde aj uverejnil Lamblov materiál
týkajúci sa salašníctva.
- 33 Osrblie (okr. B. Bystrica) malo v tom čase
34 domov a 264 obyvateľov; obyvatelia
boli hámorníci a pracovali v miestnej val-
covni na plechy, založenej r. 1840. Vlasti-
vedný slovník obcí na Slovensku II. Bra-
tislava 1977.
- 34 Takúto tematiku má aj rozprávka Salaš
na Čertovici, ktorá v zápise S. Chalupku
vyšla r. 1880 v Prostonárodných sloven-
ských povestiach, zv. 2. Pozri vyd. DOB-
ŠINSKÝ, P.: Prostonárodné slovenské po-
vesti III, s. 509–512.
- 35 Sú to piesne: U zelenej rakyty, leží Janko
zabitý... a Dobšina, Dobšina, pekne po-
stavená... LAMBL, D. V.: c. d., s. 109–
110.
- 36 Ide pravdepodobne o S. Reussove Zbírky
z cirkevnej histórii Hronců, z ktorej D. V.
Lambl uverejňuje údaj z r. 1643, keď
Đuro Hanin, sedliak v Heľpe pochoval
svoju ženu bez kňaza pod strom, za čo
dostal pokutu urobiť 600 šindľov; svoj
skutok ospravedlňoval tým, že „takto aj
jeho otcovia pochovávali“. LAMBL, D. V.:
c. d., s. 151. Tento údaj sa nachádza aj
medzi tými, ktoré z tejto kroniky uverej-
nila KOVAČEVIČOVÁ, S.: Z Reussovho
rukopisu o histórii Hroncov. Slov. Národop.,
7, 1959, s. 277–314.
- 37 HOLOVACKIJ, J.: Cesta po halické
a uherské Rusi. Sdělena v listech. Čas.
čes. Mus., 1841, s. 183 a d., 1842 s. 42 a d.
- 38 VAHYLEVIČ, D. J.: Huculové, obyvatelé
východného pohorí Karpatského. Čas. čes.
Mus., 1838, s. 475 a d.
- 39 HORÁK, J.: Národopis československý.
Přehledný nástin. Československá vlasti-
věda, Díl II, Člověk, s. 340.
- 40 Tak napr. vyberá pre celú Halič jednu
typickú dedinu – Soľomku a z jej charak-
teristiky sa pokúša urobiť východisko pre
ďalšie opisy situácie a faktov. Zaujímavé
je aj jeho porovnávanie pomerov v dedi-
nách vzdialených od mesta s tými, ktoré
sú pri meste.
- 41 HOLOVACKIJ, J.: c. d., 1842, s. 58. Histo-
rický a geografický prehľad tejto oblasti
podáva Holovackij pod názvom O Halic-
ké a Uherské Rusi v nasledujúcom roč-
níku toho istého časopisu.
- 42 Starožitnie pamätnosti v Čechách. Slov.
Pohľ., 1851, s. 165, ad.
- 43 HURBAN, J. M.: Obozrenia novejších li-
teratúr slovanských. Slov. Pohľ., 1851,
s. 188 n.
- 44 HURBAN, J. M.: c. d., s. 189.
- 45 DVOŘÁK, J.: Božena Němcová a česko-
slovenská vzájemnosť. In: O vzájomných
vzťahoch Čechov a Slovákov. Bratislava
1956, s. 189 n.; TKADLEČKOVÁ-VAN-
TUCHOVÁ, J.: c. d., s. 139–145 a tam cit.
ďalšia literatúra; HALUZICKÝ, B.: Bo-
žena Němcová a Slovensko. Bratislava
1952.
- 46 URBANCOVÁ, V.: Božena Němcová a slo-
venský národopis. Slov. Národop., 22, 1974,
s. 651–659.
- 47 Bližšie o ňom URBANCOVÁ, V.: Národopisné
práce Gustáva Reussa. Analýza
vplyvov a metódy práce. Slov. Národop.,
25, 1977, s. 287–315.
- 48 TIBENSKÝ, J.: Pavol Jozef Šafárik. Ži-
vot a dielo. Bratislava 1975, s. 18 n.; Od-
kaz P. J. Šafárika, Slovan. Štúd., 6, Bra-
tislava 1963.
- 49 HURBAN, J. M.: Slovensko a jeho život
literárny. Slov. Pohľ., 1851, s. 137 n.
- 50 LAMBL, D. V.: c. d., s. 107.
- 51 G. Reuss polemizuje v rukopise Všetky
hrady a kláštore v Gemerskej stolici s ná-
zorom P. J. Šafárika o pôvode tamojších
hradísk na skalných vyvýšeninách, ktoré
Šafárik považuje za nemecký import. Po-
zri aj URBANCOVÁ, V.: c. p., Slov. Národop.,
1977 s. 296, 303.
- 52 HURBAN, J. M.: c. p., Slov. Pohľ., 1851,
s. 137.
- 53 O Čaplovičovi a jeho diele pozri URBAN-
COVÁ, V.: Počiatky slovenskej etnogra-
fie, Bratislava 1970, s. 120 n.
- 54 HURBAN, J. M.: c. p., Slov. Pohľ., 1851,
s. 147, 138.
- 55 Tamtiež, s. 137.
- 56 Slov. nov., 1861, č. 85, rubrika Dopisy;
Pešťbudínske vedomosti 1861, č. 38, rub-
rika Dopisy.
- 57 Pešťbudínske vedomosti, 1861, č. 38.
- 58 Tamtiež. V Slovenských novinách sa do-
konca udáva presná suma: 2105 zlatých.
- 59 Pešťbudínske vedomosti, 1861, č. 42, rub-
rika Z cestovného denníka.
- 60 Tamtiež, č. 55, rubrika Dopisy.

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 27, 1979, číslo 4

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
PhDr. Božena FILOVÁ, CSc.

Výkonná redaktorka
PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, CSc.

Tajomníčka redakcie
PhDr. Zora Vanovičová

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová,
CSc., Igor Krišteľ, CSc., PhDr. Milan
Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,-; celoročné pred-
platné Kčs 80,-

Výmer SÚTI č. 8/6

Rozširuje Poštová novinová služba, objed-
návky vrátane do zahraničia a predplatné
prijíma PNS — Ústredná expedícia a do-
voz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19
Bratislava. Možno objednať aj na každej
pošte alebo u doručovateľa.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой
академии Наук

Год издания 27, 1979, № 4

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Акаде-
мии Наук

Редакторы Д-р Боžена Филова и Д-р І
Гаšпарикова

Адрес редакции: 884 16 Братислава, Кле-
мова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Instituts
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 27, 1979 Nr. 4. Erscheint vier
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová

PhDr. Viera Gašpariková

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemen-
sova 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute
of the Slovak Academy of Sciences

Volume 27, 1979, No. 4

Published quarterly by VEDA, the P
ublishing House of the Slovak Academy
of Sciences.

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Viera Gašpariková

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie
l'Académie slovaque des sciences

Année 27, 1979, No. 4

Parait quatre fois par an, Editions de
VEDA, maison d'édition de l'Académie slo-
vaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et

PhDr. Viera Gašpariková

Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemen-
sova 19

Distributed in the socialist countries
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Br

slava, Czechoslovakia, Distributed in W
Germany and West Berlin by KUB

UND SAGNER, D-8000 München 34, P
fach 68, Bundesrepublik Deutschland.

all other countries, distribution rights
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Pe

dical Trade Amstediik 44 1007 HA

